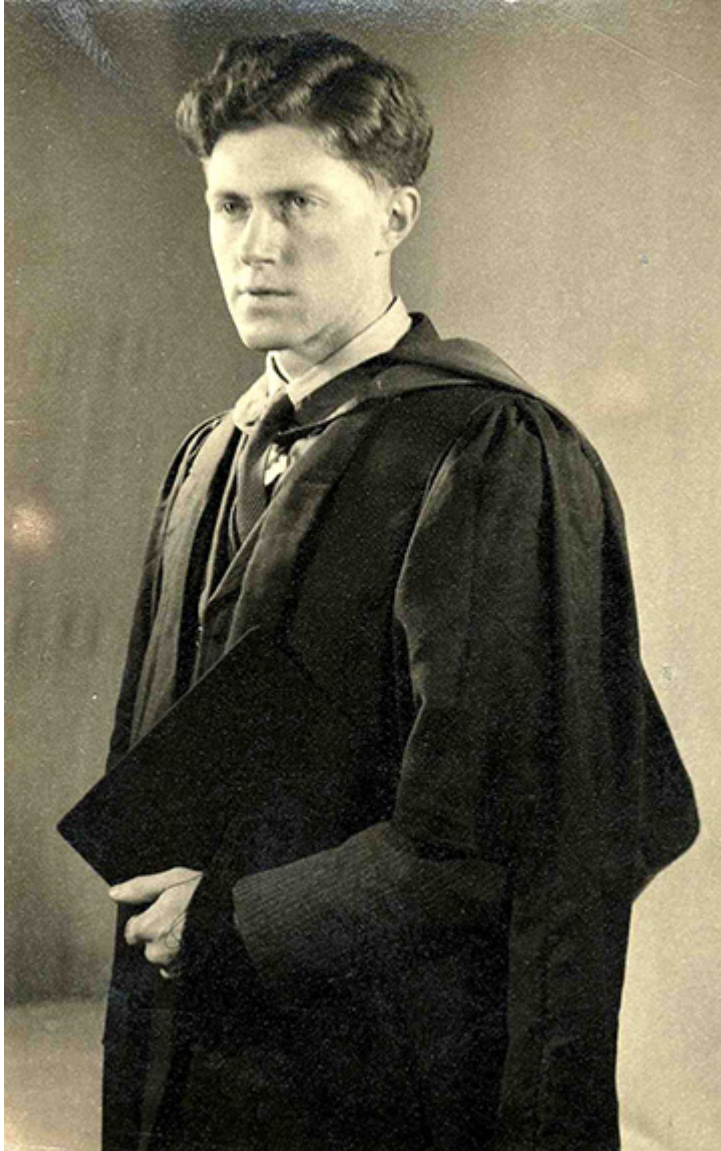

Ułamek istnienia. Bolesław Taborski (1927-2010).

Bolesław Taborski w todzie, Uniwersytet w Bristolu, fot. arch. Anny Taborskiej

Bolesław Taborski

UŁAMEK ISTNIENIA

życie człowieka to nie tyle sen

co ta jego część kiedy się coś śni
jaki to drobny ułamek istnienia
w czarnej bezsennej nocy przedtem potem
a jak krótko śnią umarłe dzieci
takie to smutne - skrzydła anioła
ogromne - rozpostarte nad kruszynką
malutką która życia nie zaznała
i jaki sens w tym wszystkim - może da go
Bóg - na pewno nie ludzie którzy
bez sensu się snują tłoczą biegną
i zdaje im się że posiadają szczęście
jakże się mylą - śnią tylko przez chwilę
tyle tu stracić - czy tam będzie lepiej
nikt tego nie wie - czy tam będą łzy
by móc się wzruszyć jakąś piękną arią -
dowiesz się gdy zobaczysz że zapłakał Bóg

31.3.2000 r., z tomiku „Ułamek istnienia” (2002).

[REDACTED]

Bolesław Taborski odbiera świadectwo maturalne w liceum polskim w Lubece, gdzie przebywał w obozie byłych jeńców wojennych, fot. arch. Anny Taborskiej

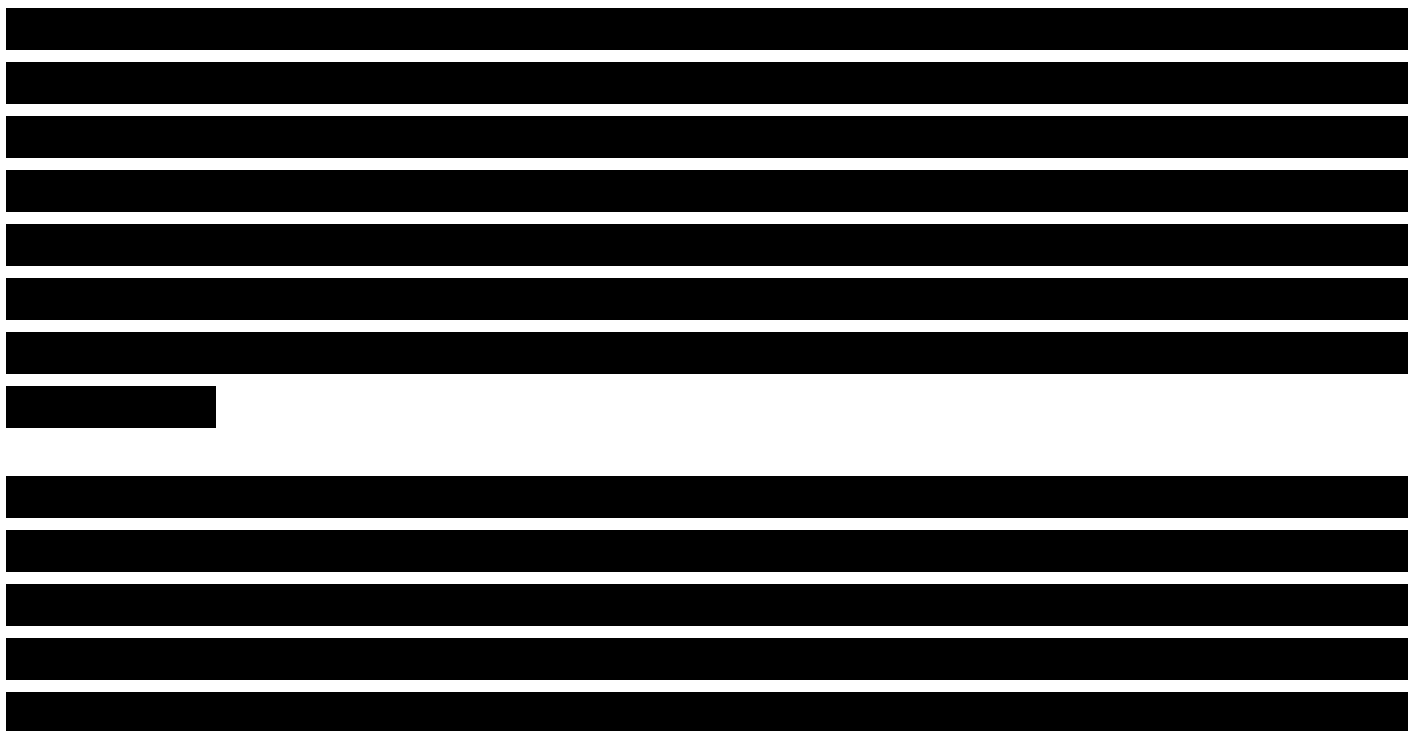
[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Bolesław Taborski (drugi z lewej) z kolegami w Polskiej Sekcji Radia BBC, fot. arch. Anny Taborskiej

Odszedł 6 grudnia 2010 roku.

Bolesław Taborski i Halina Taborska podczas rocznicy Powstania Warszawskiego,
fot. arch. Anny Taborskiej

Bilans?

piszę - podszepty szatana słyszę

anioł zbyt cicho ku sobie woła

co tu zyskałem? co tu straciłem?

jak się ten bilans w końcu ułoży

nie wiem i może się już nie dowiem

bo te przeżycia - sukcesy klęski

się nie sumują ale po sobie

zachodzą pędzą wleką znikają

a ja zostanę bezbronny nagi

czy wzniosę ręce do jasnej nocy?

czy je opuszczę do ciemnego dnia?

zostawię pustkę po sobie w sobie?

czy pełnię nigdzie? wie to księgowy

saldo dodatnie saldo ujemne

wyjdzie na jedno po spaleniu ksiąg

piszę - a diabeł łapy zaciera

ale nie wygra ze mną przechera

bo ja już pełzam w stronę anioła

1.7.2007 r.

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Najważniejsze jest współczucie

Historyk sztuki, filozof, pedagog – prof. dr hab. Halina Taborska

Dużo roboty z tym papieżem

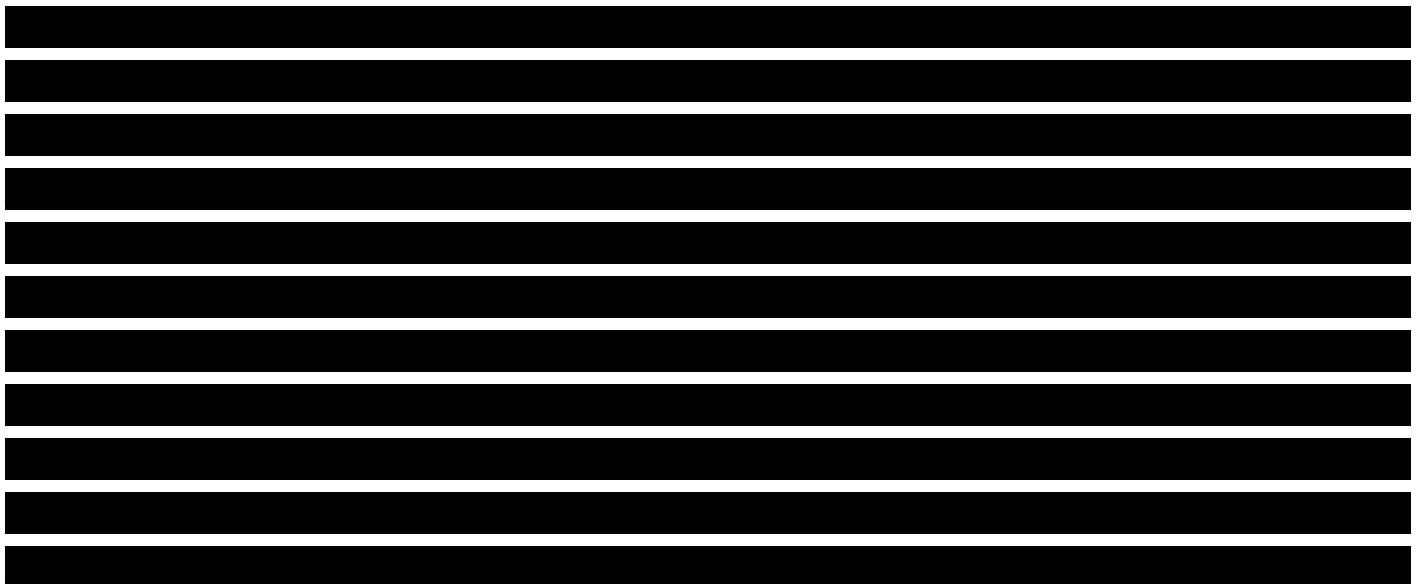
**Rok 2023 Rokiem Krystyny
Bednarczykowej**

[REDACTED]

Krystyna Bednarczyk, fot. Jarosław Koźmiński

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

*

[REDACTED]

(...) cenny jak zawsze wykład o naszej pięknej polskiej mowie, która mieszkającym poza krajem umyka nam boleśnie.

[REDACTED]

[REDACTED]

szkoła w której

gwoździe do własnego ukrzyżowania

nieśli z uśmiechem

chłopcy czternastoletni

esesmanom.

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Londyńska „Oficyna Poetów i Malarzy”

Drukarnia pod Arkadą

Biografia Cypriana Kamila Norwida w londyńskim wydawnictwie Anny Marii Mickiewicz

Dworek Norwidów w Laskowie-Głuchach, akwarela, 1839, wł. Muzeum Narodowe w Warszawie. Repr. za: Z. Trojanowiczowa, Z. Dambek, J. Czarnomorska, „Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida”, t. 1, Poznań 2007, il. 2, (w:) Edyta Chlebowska, „Norwid wobec ilustracji i sztuki ilustratorskiej”, Ośrodek Badań nad Twórczością Cypriana Norwida Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2013 r.

Adam Cedro

Londyńskie wydawnictwo Anny Marii Mickiewicz, *Literary Waves Publishing*, miało zaszczyt opublikować książkę „**In Memory of The Polish Poet Cyprian**

Norwid (1821-1883)” autorstwa **prof. Józefa Franciszka Fert**a, która dedykowana jest życiu i twórczości Cypriana Norwida.

W roku 2021 przypada dwusetna rocznica urodzin Cypriana Norwida (24 września 1821 - 22/23 maja 1883), jednego z najpowszechniej w kraju i za granicą znanych i uznanych pisarzy polskich. Niezwykle ważna i interesująca jest nie tylko jego wielostronna twórczość (rysunek, grafika, rzeźba, poezja, dramat, publicystyka), w której raz po raz odkrywamy autentyczne arcydzieła, ale również bogate życie poety, któremu w pierwszym rzędzie poświęcona jest ta książka, stanowiąca szkic biograficzny jego losów i zwarty opis wszechstronnego dorobku literackiego i artystycznego.

Autorem opracowania jest Józef Franciszek Fert, rodem z Kielecczyzny, studiami i pracą nauczycielską oraz akademicką związany z Lubelszczyzną (Włodawa, Lublin), poeta i badacz literatury, specjalizujący się w studiach nad wiekiem XIX i XX, edytor “Vade-mecum” i wierszy późnych Norwida w ramach krytycznej edycji “Dzieł wszystkich” C. Norwida.

Oprócz zarysu biografii książka prezentuje główne motywy twórczości, daje rys edytorskich dzieł poety, informuje o głównych inicjatywach i dokonaniach norwidologii, podaje podstawową bibliografię i przynosi antologię najważniejszych wierszy Norwida.

Jest to pierwsza pozycja biograficzna poświęcona poecie opublikowana w języku angielskim, którą chcieliśmy uczcić Rok Norwidowski. Pracował nad nią międzynarodowy zespół edytorski. Zawiera, między innymi, tłumaczenie słynnego wiersza Norwida *Fortepian Szopena*. Książka będzie dostępna w USA i w Wielkiej Brytanii. Ukazała się w tłumaczeniu: Urszuli Błaszak (USA), Stanisława Mickiewicza (UK) i Steva Rushtona (UK). Okładkę przygotowała Agnieszka Herman. Zachęcamy do lektury. Książka jest dostępna na Amazon.

Anna Maria Mickiewicz: poetka, eseistka urodzona w Polsce, od lat mieszka poza granicami kraju, początkowo w Kalifornii obecnie w Londynie. Publikuje w języku polskim i angielskim. Współpracuje z redakcją londyńskiego *Pamiętnika*

Literackiego. Jest członkiem English PEN-Club. Wraz z amerykańskim wydawnictwem *Contemporary Writers of Poland* przygotowuje cykliczne antologie poetyckie. W roku 2020 utworzyła wydawnictwo poetyckie *Literary Waves Publishing*. Należy do kilku londyńskich grup poetyckich: *Enfield Poets*, *The Highgate Society's Poetry Group*, *Exiled Writers Ink*. W konkursie internetowym ogłoszonym przez *Poetry Space* na wiersz tygodnia, jej utwór *A grey coat* zajął pierwsze miejsce. W 2013 roku wiersz *A London Dream* został opublikowany w brytyjskiej antologii *Through a Child's Eyes: Poems from World War Two*. Promocja książki odbyła się podczas festiwalu literackiego w Penzance w Kornwalii.

Od lat publikuje swe utwory w anglojęzycznych magazynach literackich i antologiach w Wielkiej Brytanii, USA, Indiach: *Kritya*, *Exiled Writers Ink*, *Syndic Literary Journal*. Najnowsze publikacje: *Litterateur RW* (Indie), *Madness Muss Press* (USA), *The Beach Hut* (UK), *The Creative Process* (USA), *The Fringe Poetry Magazine* (USA), *Ink Sweat and Tears* (UK).

Jej pierwszą publikacją książkową był tomik *Dziewanna*, wydany w niezależnej oficynie; Warszawa: Galeria Słowa, 1984. Tomik został poszerzony i wydany ponownie - *Proscenium*, Lublin: Norbertinum, 2010. Anglojęzyczny tomik *London Manuscript* został opublikowany w Wielkiej Brytanii w wydawnictwie Poetry Space. Drugi anglojęzyczny tomik *The Mystery of Time* w USA, 2019. Opublikowała tomik polsko-bułgarski *Lato w Seaford*.

Zajmuje się również tłumaczeniami utworów poetyckich. Przede wszystkim współczesnych poetów brytyjskich i amerykańskich. W 2021 roku w wydawnictwie *Palewell Press* opublikowała wspomnieniową książkę *Secret Love Letters -Poland 1982*. Przetłumaczone utwory zostały również wydane w tomach poetyckich: *Zza oceanu* i *Atlantyckie strofy*. A w swoim wydawnictwie *Lireray Waves Publishing* w 2021 roku, opublikowała tłumaczenie książki prof. Józefa F. Ferta *In Memory of The Polish Poet Cyprian Norwid (1821-1883)*.

Współpracowała z wieloma organizacjami m.in. z brytyjskim kanałem TV Channel 4, Instytutem Spraw Publicznych w Warszawie. Tłumaczyła scenariusz programu, który poświęcony był Lechowi Wałęsie. Tłumaczyła również scenariusz teatralny na podstawie *Małego Księcia*. Spektakl został przedstawiony w Londynie.

Wraz z brytyjskim tłumaczem literatury polskiej, Noelem Clarke'iem brała udział w tworzeniu wystawy *Eagle and Lion*, która zaprezentowana została podczas oficjalnej wizyty królowej Elżbiety II w Polsce.

Nagrodzona przez Fundację im. Stefana Batorego, uhonorowana medalem Zasłużony Kulturze Gloria Artis, Krzyżem Wolności i Solidarności i Nagrodą Literacką im. Josepha Conrada (USA).

Cyprian Norwid (1821–1883) is today seen as one of the most valued of Polish writers (he also practised drawing, graphics and sculpture). His life was full of hardships and storms, but creatively very fruitful. As a child, he lost both parents, but thanks to the help of family he gained the basics of a good education. In 1842 he left Poland to deepen his artistic studies. In 1846, as a result of a provocation, he was imprisoned by the Prussian police and after his release, travelled west as one of many Polish exiles of that century. In 1852 he left France for the United States, returning in mid-1854. He tried to settle down in England but after a few months returned to his beloved Paris and stayed there until the end of his life. He spent his last years (1877-1883) in an asylum for emigrants. This book tells the story of Norwid's difficult but immensely creative life.

---

foto: Dorota Niedziałkowska

Józef Franciszek F e r t, (pseudonyms: Jacek F. Brzozowski, Cyryl Włodawiuk) was born on July 7th, 1945, in Korytnica on the Nida River. He studied in Poland at the Catholic University of Lublin and Maria Curie Skłodowska University. From 1970 to 1990 he taught at a high school in Włodawa. From 1986 he was a researcher and lecturer at the Catholic University of Lublin, where he worked as the head of the Department of Textology and Editing. He was secretary and then deputy editor-in-chief of the editorial board of the journal *Studia Norwidiana*. He is a member of the editorial board of the *Complete Works by Cyprian*

Norwid and *Collected Writings* by Józef Czechowicz. He was chairman of the Lublin branch of the Association of Polish Writers (2002-2004). Among many publications are: *Norwid Poeta Dialogue*, Wrocław 1982; *C. Norwid, Vade-mecum*, ed., Wrocław 1990, BN I 271; *A poet of conscience. A thing about the work of Norwid*, Lublin 1993; *Norwidowskie inspiracje*, Lublin 2003; *C. Norwid, Conscience of words. A selection of thoughts from letters and dissertations*, Wrocław 2003; *J. Czechowicz, Wiersze i poematy, in the collection: Pisma zebrane*, vol. 1-2, Lublin 2012. He has also published ten collections of poetry and prose and several hundred articles. He is Honorary Citizen of the City of Włodawa, and has a Gold Cross of Merit, a Knight's Cross of the Order of Polonia Restituta, and a Papal decoration: 'Pro Ecclesia et Pontifice'.

Literary Waves

Polska sztuka na emigracji w londyńskiej kolekcji Matthew Batesona

Prof. Jan Wiktor Sienkiewicz (*Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu*)

Po II wojnie światowej polska sztuka rozwijała się w dwóch krwiobiegach: krajowym

i emigracyjnym. Ta powstająca po 1945 roku w granicach pojałtańskiej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej była nazywana „sztuką polską”; powstająca zaś poza Polską - z wyjątkiem nielicznych przykładów dzieł polskich artystów tworzących szczególnie we Francji - nad Wisłą nie znalazła się (z różnych przyczyn: od politycznych poprzez ekonomiczne i zawodowe) w orbicie zainteresowań ani ówczesnych środowisk twórczych, ani naukowych. Szacuje się, że poza Polską żyje obecnie 18-20 mln Polaków i osób polskiego pochodzenia, w tym poważna rzesza artystów, być może liczona w tysiącach nazwisk^[1].

W ostatnich dwóch dekadach XXI wieku, wraz ze śmiercią wielu osobowości polskiego życia artystycznego w krajach europejskich i pozaeuropejskich, szereg polskich dzieł plastycznych z zakresu sztuki nowoczesnej uległo rozproszeniu lub zniszczeniu. Niemniej jednak znaczna część tego dorobku jest poważnie rozpoznana i częściowo uratowana, zwłaszcza tego powstałego w Wielkiej Brytanii, gdzie w wyniku II wojny światowej osiedliło się ponad 800 polskich artystów^[2]. Bardzo wartościowe zbiory (szczególnie malarstwa) oraz archiwalia, pochodzące z pracowni polskich malarzy i rzeźbiarzy z Wielkiej Brytanii, Francji, Stanów Zjednoczonych, Kanady i Australii, na przestrzeni minionych trzydziestu lat zgromadziło chociażby Muzeum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK). Wcześniej, w latach 80. XX wieku, interesujące zbiory XX-wiecznej sztuki polskiej z emigracji trafiły do Muzeum Narodowego w Warszawie, Wrocławiu, Gdańsku i Krakowie^[3]. Obecnie najważniejszymi jednostkami badawczymi zajmującymi się polską sztuką poza krajem są: założony i kierowany od 2010 roku przez profesora Jana Wiktora Sienkiewicza w UMK Zakład Historii Sztuki i Kultury Polskiej na Emigracji oraz Zakład Historii Sztuki Nowoczesnej na Wydziale Sztuk Pięknych UMK i Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata, kierowane przez profesora Jerzego Malinowskiego^[4].

Można z całą odpowiedzialnością powiedzieć, że zasługą wydanych do tej pory przez przywołane jednostki badawcze monografii i opracowań zbiorowych jest najlepiej rozpoznany i opracowany „polski Londyn” artystyczny, między innymi dzięki takim publikacjom, jak *Polskie galerie sztuki w Londynie w drugiej połowie XX wieku* (Lublin-Londyn 2003) czy dwukrotnie wznawiane źródłowe opracowanie *Artyści*

Andersa pióra Jana Wiktora Sienkiewicza^[5]. W ostatnich latach na rynku wydawniczym ukazała się również seria czternastu katalogów dzieł dziewięciu artystów z polskiego Londynu, będących obecnie w posiadaniu Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu^[6]. Panoramę polskiej sztuki w Wielkiej Brytanii dopełnia anglojęzyczny, opublikowany w 2015 roku w Toruniu, tom poświęcony polsko-brytyjskim i polsko-irlandzkim relacjom artystycznym w wiekach XX i XXI^[7].

Polskie środowisko artystyczne w Wielkiej Brytanii wyłoniło się po II wojnie światowej ze 150-tysięcznej fali emigracyjnej. Swoją historią sięga okresu sprzed odzyskania przez Polskę niepodległości. Wówczas to w Londynie tworzyli tacy artyści, jak: Alfred Wolmark, Stanisława de Karłowska, Franciszek Black, Lena Pilichowska i Leopold Pilichowski. W latach 1918–1939 dołączyli do nich między innymi: Stefan i Franciszka Themersonowie, Marek Żuławski, Jerzy Him, Jan Le Witt, Henryk Gotlib, Feliks Topolski, Artur Horowicz, Roman Black, Rajmund Kanelba, Stanisław Reychan, Adam Turyn^[8].

Po wybuchu II wojny światowej do Wielkiej Brytanii napływały kolejne fale polskiej emigracji. Zamieszkali w niej: 1) artyści, którzy wraz z wojskiem i cywilami byli ewakuowani z Francji w 1940 roku; 2) artyści, którzy wydostali się z Polski przez kraje Europy Północnej (Szwecję i Norwegię) – z obozów jenieckich i obozów pracy – i tą drogą docierali na Wyspy Brytyjskie do końca 1945 roku; 3) artyści, którzy w 1946 roku przybyli do Anglii z Włoch z 2 Korpusem generała Władysława Andersa, przebywając wcześniej (po ewakuacji Armii Polskiej na Wschodzie z terenów Rosji Sowieckiej w 1942 roku) w Persji, Iraku, Palestynie i Egipcie^[9]; 4) artyści, którzy przybyli do Anglii z innych krajów europejskich w latach 1945–1952 – zarówno żołnierze, jak i cywile oraz uciekinierzy z Polski Ludowej (1945–1950); 5) artyści, którzy studiowali w polskiej Szkole Malarstwa Sztalugowego w Anglii lub ukończyli po roku 1952 szkoły brytyjskie; 6) artyści wykształceni po wojnie w PRL-u, którzy wyemigrowali do Wielkiej Brytanii po roku 1956, 1968 i 1981; 7) artyści urodzeni w Wielkiej Brytanii (lub w innych miejscach poza Polską) w rodzinach polskich, którzy przyznają się do polskich korzeni i polskiej tradycji kulturowej; 8) artyści, którzy przyjechali do Wielkiej Brytanii po 1989 roku, i ci, którzy mieszkają na Wyspach Brytyjskich od 2004 roku.

Pierwszą na gruncie brytyjskim publikacją podejmującą próbę szerszego spojrzenia na polską sztukę powstałą w Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej jest opracowanie pióra byłego kustosa Narodowej Galerii w Edynburgu Douglasa Halla pt. *Art in Exile. Polish Painters in PostWar Britain*, opublikowane w Bristolu w 2008 roku, w którym zamieścił dziesięć oddzielnych esejów poświęconych twórczości artystycznej polskich malarzy: Henryka Gotliba, Aleksandra Żywa, Mariana Kratochwila, Zdzisława Ruszkowskiego, Józefa Hermana, Stanisława Frenkiela, Jankiela Adlera, Tadeusza Piotra Potworowskiego, Mariana Bohusza-Szyszki i Marka Żuławskiego^[10]. I chociaż każdy z esejów dobrze charakteryzuje twórczość poszczególnych malarzy, których dzieła przez dziesiątki lat Douglas Hall pielęgnował w Galerii w Edynburgu, książka nie daje pełnej panoramy historycznych i politycznych uwarunkowań prowadzących do emigracyjnego exodusu polskich

artystów z kraju rodzinnego do państw europejskich i pozaeuropejskich w wyniku trwającej w latach 1939-1945 II wojny światowej. Brytyjski autor, podciągając polskich twórców przebywających po 1939 roku na Wyspach Brytyjskich pod wspólny mianownik „malarzy emigracyjnych”, nie uwzględnia złożoności procesów i skomplikowanych losów będących wynikiem wpięrow układu Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 roku, a później układu Sikorski-Majski z 30 lipca 1941 roku i dwóch konferencji: w Teheranie z listopada 1943 roku i w Jałcie z lutego 1945 roku.

Inne bowiem były okoliczności przyczynowe (już choćby przez procesy edukacyjne: Akademie Sztuk Pięknych w Bejrucie, Rzymie i Londynie) sztuki tworzonej przez artystów skupionych wokół Andersa (Stanisław Frenkiel, Marian Bohusz-Szyszko, Alicja Drwęska), inne artystów przybyłych na Wyspy Brytyjskie z własnego wyboru (Żuławski, Adler), a jeszcze inne - sztuki twórców-żołnierzy, których wojenne losy związane były nie z generałem Władysławem Andersem, lecz z działaniami 1 Dywizji Pancерnej generała Stanisława Maczka w Europie Zachodniej i Szkocji (Aleksander Żyw, Zdzisław Ruszkowski). Sylwetki polskich malarzy zaprezentowane w publikacji Halla, chociaż niezmiernie ważne w panoramie polskiej powojennej sztuki na Wyspach Brytyjskich, są zaledwie jej częścią i nie odnoszą się (wbrew temu, co sugeruje tytuł opracowania) do całej polskiej powojennej sztuki na emigracji w Wielkiej Brytanii.

Publikację pióra Douglasa Halla traktować można więc jako świadectwo - chociaż w bardzo wąskim wymiarze - zainteresowania polską sztuką na emigracji, a zwłaszcza malarstwem polskiego Londynu w kręgach niektórych kolekcjonerów współczesnej sztuki europejskiej w Wielkiej Brytanii, czego przykładem może być bardzo reprezentatywna kolekcja dzieł Zdzisława Ruszkowskiego, będąca własnością Michaela Simonowa, oraz interesująca nas kolekcja Matthew Batesona.

Sześć lat po publikacji książki Douglasa Halla w Galerii Graves w Sheffield otwarta została wystawa pt. *Pole Position. Polish Art in Britain 1939-1989*, prezentująca nigdy wcześniej niewystawiane publicznie 59 prac polskich artystów tworzących w większości na terenie Wielkiej Brytanii w drugiej połowie XX wieku^[11]. Jak podawały oficjalne anonse wystawy, „poprzez obrazy i szkice Jankela Adlera, Stanisława Frenkela, Josefa Hermana, Mariana Bohusza-Szyszki i wielu innych, wystawa *Pole Position: Polscy artyści w Wielkiej Brytanii 1939-1989* zaprezentuje zapomniany

rozdział w historii współczesnej sztuki brytyjskiej. Stworzona z prywatnej kolekcji Matthew Batesona, wystawa *Pole Position* przedstawi prace polskich artystów zmuszonych do ucieczki z Europy w trakcie II wojny światowej. Niektórzy z nich przemierzyli wiele krajów zanim osiedlili się w Zjednoczonym Królestwie, inni zaś zostali pojmani i uwięzieni zanim udało im się dotrzeć do brytyjskiego wybrzeża”^[12].

Za najważniejsze prace zaprezentowane wówczas z kolekcji Matthew Batesona uznano między innymi dzieła: *Lot uskrzydionych ludzi* (1973) Stanisława Frenkela, *Głowa burgundzkiego wieśniaka* (1953) Josefa Hermana, *Chrystus w Warszawie* (ok. 1939) autorstwa Henryka Gotliba, *Leśna polana* (1959-1965) pędzla Mariana Bohusza-Szyszki oraz kompozycja Feliksa Topolskiego *Stara Anglia* (1945), którą artysta uczcił brytyjski ruch oporu w trakcie II wojny światowej. Tym jednak, co szczególnie podkreślano, pisząc o wystawie, to wspólna tematyka większości dzieł – „od robiących silne wrażenie wizerunków utraconej ojczyzny oraz okrucieństw wojny, do krajobrazów i luminarzy, których napotkali podczas swojego życia w Wielkiej Brytanii. Wystawiane dzieła – pisano – są świadectwem wielkich przeciwności losu, które napotykali artyści, ale również bogactwa nowych pomysłów i podejścia, które przynieśli ze sobą na Wyspy”^[13].

Wystawa *Pole Position* pokazana w Galerii Graves w Sheffield była też rodzajem dobrze zakomponowanej klamry, która w pewien sposób łączyła wybrane prace z kolekcji Matthew Batesona z dziełami malarskimi stale eksponowanymi w muzeum Sheffield, między innymi takich artystów, jak David Bomberg, Frank Auerbach czy Francis Bacon. Janina Baranowska, obecna swoimi pracami w zbiorze Batesona, była na przykład uczennicą Davida Bomberga, Marian Bohusz-Szyszko eksperymentował z technikami podobnymi do tych, które wykorzystywał w swojej twórczości Frank Auerbach, a Stanisław Frenkiel, mieszkający w Sheffield przez kilka lat, inspirował się w swoim malarstwie pracami Francisa Bacona.

Wstęp do książki prof. Jana Wiktora Sienkiewicza, Przewodniczącego Komisji Kultury Rady Krajowej Stowarzyszenia Wspólnota Polska i kierownika Katedry Historii Sztuki XX wieku w Europie Środkowej i na Emigracji Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, pt. „Polish art in exile in Matthew Bateson’s London collection/Polska sztuka na emigracji w londyńskiej kolekcji Matthew Batesona”, która ukazała się staraniem Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA. Strona prof. Jana Wiktora Sienkiewicza: www.janwiktorsienkiewicz.pl

Fragment recenzji prof. UMK dr hab. Joanny Kucharzewskiej:

Polish art in exile in Matthew Bateson’s London collection/Polska sztuka na emigracji w londyńskiej kolekcji Matthew Batesona autorstwa profesora Jana Wiktora Sienkiewicza, to interesujące opracowanie naukowe wpisujące się w charakter prowadzonej przez Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA działalności na rzecz kultury polskiej poza krajem. Praca ma charakter nowatorski, albowiem do tej pory nikt nie omówił kolekcji Matthew Batesona w całościowym ujęciu. Autor opracowania z wielką swobodą uwodzi czytelnika, wciąga go w interesujący świat polskiego malarstwa i – nie mniej ciekawe – losy artystów, niejednokrotnie dotkliwie doświadczonych traumą wojny. Barwnie kreśli charakterystykę twórczości poszczególnych artystów, czasami potrzebuje do tego zaledwie kilku słów, ale precyzyjnie dobranych, by oddać napięcia i namiętności zawarte w pracy malarskiej, by odczytać nastrój artysty albo opisać świat jego emocji. Używa plastycznego języka adekwatnego do technik stosowanych przez artystów. Praca tym samym jest wartościowa co najmniej z dwóch powodów: jest interesująca literacko, a jednocześnie wnosi nowe ustalenia związane z twórczością artystów polskich działających za granicą. Jest pierwszym szczegółowym omówieniem kolekcji Matthew Batesona, bardzo ważnym w kontekście

katalogowania polskiej działalności poza granicami rodzimego kraju.

Zobacz też:

Największa w dziejach polskiej historii sztuki seria katalogów artystów emigracyjnych

---

Przypisy:

[1] Prekursorem i autorem wielu publikacji naukowych poświęconych polskiej sztuce na emigracji jest Jan W. Sienkiewicz, który od 1989 r. bada szczególnie polską sztukę poza Polską - w krajach europejskich i pozaeuropejskich. Wszystkie publikacje z tego zakresu zob.: <http://www.home.umk.pl/~janwikt1/publikacje.pdf> (dostęp: 30 VIII 2019).

[2] J.W. Sienkiewicz, *Kolekcja Polskiej Sztuki Współczesnej. The Collection of Polish Contemporary Art*, w: D. Platt, J.W. Sienkiewicz, *Wspólny wysiłek - wspólny sukces. 50 lat POSKu. Wystawa. Community Effort, Community Achievement. 50 Years of POSK. Exhibition*, Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny, Biblioteka Polska w Londynie, Londyn 2014, s. 25-52.

[3] J.W. Sienkiewicz, *Dzieła z londyńskiej kolekcji Drian Galleries Halimy Nałęcz w Muzeum Narodowym w Gdańsku*, w: *Londyńska kolekcja Halimy Nałęcz*, katalog wystawy, Muzeum Narodowe w Gdańsku, 20 kwietnia - 28 lipca 2013, Gdańsk 2013, s. 9-30.

[4] Poważne rozpoznanie ma również polskie środowisko artystyczne we Francji, a szczególnie w Paryżu: *Paris et les artistes polonais/Paris and the Polish Artists 1945-1989*, red. M. Geron, J. Malinowski, J.W. Sienkiewicz, Toruń 2018.

[5] J.W. Sienkiewicz, *Artyści Andersa. Continuità e novità*, Warszawa-Toruń 2013; *idem, Artyści Andersa. Continuità e novità*, wyd. 2, Warszawa 2014; *idem, Artyści Andersa. Continuità e novità*, wyd. 3, Warszawa 2016; *idem, Artyści Andersa. Uratowani z „nie ludzkiej ziemi”*, Warszawa 2017.

[6] Największe w polskim muzealnictwie opracowania katalogowe dzieł polskich artystów powstałych na emigracji po 1939 r. zostało przygotowane pod kierownictwem i opieką merytoryczną prof. dr. hab. J.W. Sienkiewicza, kierownika Zakładu Historii Sztuki i Kultury Polskiej na Emigracji UMK, w ramach zbiorowego grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (2012-2017), pt. „Inwentaryzacja i opracowanie spuścizn archiwalnych i kolekcji dzieł sztuki polskich artystów w Wielkiej Brytanii w XX wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu - Kolekcja Archiwum Emigracji i Muzeum Uniwersyteckiego”: K. Lewandowska, *Janusz Eichler (1923-2002). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 1, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 166 ss., 102 il.; J.W. Sienkiewicz, *Stanisław Frenkiel (1918-2001). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 2, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 416 ss., 361 il.; J. Krasnodębska, *Halina Korn-Żuławska (1902-1978). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 3, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 500 ss., 716 il.; M.A. Supruniuk, *Jan Marian Kościółkowski (1902-1978). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 4, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 824 ss., 1476 il.; K. Lewandowska, *Marian Kratochwil (1906-1997). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 5, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 183 ss., 52 il.; K. Cybulska-Jędraszek, *Zdzisław Ruszkowski (1907-1991). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 6, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 132 ss., 38 il.; K. Cybulska-Jędraszek, *Zygmunt Turkiewicz (1912-1973). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 7, cz. 1, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 281 ss., 116 il.; K. Cybulska-Jędraszek, *Zygmunt Turkiewicz (1912-1973). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 7, cz. 2, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 524 ss., il. 230a-717; S. Majoch, *Aleksander Werner (1920-2011). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 8, cz. 1, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 371 ss., 285 il.; S. Majoch, *Aleksander Werner (1920-2011). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 8, cz. 2, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red.

nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 300 ss., 831 il.; S. Majoch, *Marek Żuławski (1908-1995). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 9, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 496 ss., 730 il.

[7] Por. *Art of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland & Republic of Ireland in 20th-21st Centuries and Polish-British & Irish Art Relation*, red. A. Geron, J. Malinowski, J.W. Sienkiewicz, Toruń 2015.

[8] J.W. Sienkiewicz, *Polish Presence at Artistic Academies and in the Art of Great Britain after the Second World War. Introduction to Research*, w: *Art of the United Kingdom...*, s. 189-198.

[9] J.W. Sienkiewicz, *Cedr i orzeł. Plastycy polscy w Bejrucie 1942-1952*, w: *Polscy i rosyjscy artyści i architekci w koloniach artystycznych zagranicą i na emigracji politycznej 1815-1990*, red. J. Malinowski, I. Gavrash, D. Ziarkowski, Warszawa-Toruń 2015, s. 347-356; J.W. Sienkiewicz, *Artyści Andersa. Z sowieckich łagrów, przez Monte Cassino, do Rzymu i Londynu*, w: *Za naszą i waszą wolność. Bitwa o Monte Cassino z perspektywy polskiej i włoskiej/Per la nostra e la vostra libertà. La battaglia di Montecassino vista da una prospettiva polacca e italiana*, red. C. Salmeri, Katowice 2017, s. 89-111.

[10] D. Hall, *Art in Exile. Polish Painters in PostWar Britain*, Brighton 2008.

[11] *Pole Position: Polish Art in Britain 1939-1989*, katalog wystawy, 11 stycznia - 28 czerwca 2014, Graves Gallery, Sheffield 2014.

[12]

<https://www.museums-sheffield.org.uk/museums/graves-gallery/exhibitions/past-exhibitions/pole-position-polish-art-in-britain-1939%E2%80%931989/>;
<http://www.britishfuture.org/event/pole-position-polish-art-in-britain-1939-1989/>;
<https://linktopoland.com/pl/pole-position-polscy-artysci-w-wielkiej-brytanii-1939-1989/>;
<https://linktopoland.com/en/pole-position-polish-art-in-britain-1939-1989/> (dostęp: 29 VIII 2019).

[13] <http://www.doncaster.pl/pole-position-wystawa-polskiej-sztuki-w-sheffield/>;

<https://patricia1957.wordpress.com/2014/02/12/pole-position-polish-art-in-britain-1939-1989-graves-gallery-sheffield-1-2-14/>;

<https://joninbetween.blogspot.com/2014/01/pole-position-polish-art-in-britain.html>;

<https://www.artrabbit.com/events/pole-position-polish-art-in-britain-1939-1989>;

<http://www.artway.eu/artway.php?id=532&action=show&lang=en> (dostęp: 29 sierpnia 2019).

Poeta i emigrant o wojennej przeszłości - Wojciech Gniadczyński

Wojciech Gniadczyński, fot. arch. Floriana Śmieji

Florian Śmieja (*Mississauga, Kanada*)

Mój kanadyjski znajomy Richard Newman napisał biografię Almy Rosé, zmarłej w Auschwitz austriackiej skrzypaczki, dyrygentki żeńskiej orkiestry obozowej. Pracował nad książką rzetelnie i długo. W czasie tego procesu wspomniałem mu o moim przyjacielu ze studiów Wojciechu Gniatczyńskim (1924-1985), który być może uratował życie, grając w zespołach obozowych w Auschwitz i Dachau. Pokazałem mu też jeden z obozowych wierszy Gniatczyńskiego, który w moim przekładzie na angielski Newman zacytował w swojej książce. Ta ukazała się dopiero w 2000 roku jako „Alma Rosé: Vienna to Auschwitz” i jest tłumaczona na inne języki, m.in. na język hebrajski. Ciekaw jestem, czy zachowano go również w przekładzie tej książki na hebrajski?

W 1947 roku po demobilizacji w Anglii pojechałem na studia do irlandzkiego miasta Cork, w grupie polskich studentów, wybranych przez katolicką organizację Veritas z Londynu, spotkałem Wojciecha Gniatczyńskiego. Był to wysoki, przystojny brunet, raczej nieśmiały, który zapisał się na pierwszy rok humanistyki, studiując nowożytne filologie i historię. Chodziliśmy wspólnie na wykłady i mieszkaliśmy w polskiej bursie. Nie wiedziałem prawie nic o jego przeżyciach wojennych, a on niewiele na ten temat mówił.

Od początku nabrałem do niego sympatii i respektu. Odczuwalna była jego dobra kindersztuba, ale nad zdrowiem ciążyły lata życia w obozie koncentracyjnym. Dyrektor Radia Wolna Europa Jan Nowak dorzucił po zgonie swojego wieloletniego współpracownika kilka szczegółów, które zacytuję:

W czasie II wojny światowej był uczniem tajnego gimnazjum w okupowanej Warszawie, gdzie aresztowany został przez Niemców wraz z całą rodziną: matką, babką, bratem i wujem... Aresztowanie było przypadkowe... rodzina została wywieziona do Oświęcimia. A ponieważ okazało się, że aresztowana babka była rodowitą Niemką, więc zaofiarowano wszystkim zwolnienie, jeśli zgodzą się podpisać volkslistę. Solidarna odmowa całej rodziny miała skutki tragiczne. Babkę, matkę i brata posłano do komory gazowej. Wojtek został sierotą. Do końca życia przechowywał pożegnalny list matki, napisany przed egzekucją.

W 1950 roku po ukończeniu licencjatu w Irlandii obaj wróciliśmy do Londynu. Ja

dostałem paroletni lektorat w Szkole Nauk Słowiańskich, Wojtek miał trudności ze znalezieniem pracy, bo były to czasy, kiedy cudzoziemiec-humanista nie znajdował na Wyspach Brytyjskich posady. Zatrudniło go polskie wydawnictwo Veritas, które publikowało w Londynie tygodnik „Gazeta Niedzielną” oraz miesięcznik „Życie”. Dla zdemobilizowanych kombatantów zaczęto tam także drukować polskie książki. Gniatczyński zamieszkał w Londynie w tzw. kahale, we wspólnym mieszkaniu z Januszem Jasińczykiem (Poray-Biernackim) i Olgą Żeromską. Był to jednak okres biedowania i nikłych możliwości. Lepsze finansowo czasy miały nastąpić, kiedy zaproponowano mu wyjazd do Radia Wolna Europa do Monachium. Tam, ożeniwszy się i doczekawszy po latach narodzin córki Magdaleny, pracował do śmierci.

Już przed wyjazdem do Niemiec Wojtek zaczął brać udział w kiełkującym w Londynie literackim życiu młodych. Przychodził na spotkania Koła Polonistów funkcjonującym przy Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie, a będącym pod opieką Józefa Bujnowskiego. Zaczął udzielać się w ankietach i polemikach ogłaszanych w „Życiu Akademickim”, zabrał głos na temat nieporozumień między pokoleniami na emigracji, fascynował go język polski, zaczął przekładać poezję i prozę świata anglosaskiego. W 1954 roku został nagrodzony za rokującą nadzieje prozę na konkursie młodych zorganizowanym przez Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie. W tym samym roku debiutował tomikiem wierszy Próby. Książkę ładnie wydało Polskie Towarzystwo Literackie, wydawnictwo zorganizowane przez Józefa Bujnowskiego.

Z Wojtkiem łamałem w drukarni Veritasu studenckie pismo „Życie Akademickie” i spotykałem się w kawiarni Dakowskiego na South Kensington z popularnym w tym czasie komediopisarzem Napoleonem Sądkim i świeżo przybyłym z Polski Ferdynandem Goetlem. Często Wojtek przytaczał opinie o literaturze tego ostatniego. Powtarzał jego dictum, że dla pisarza autopsja nie była najważniejsza, bo przecież Szekspir nie był królem i że właściwą książkę o II wojnie światowej napisze prawdopodobnie ktoś z młodszego pokolenia, kto tej wojny nie zaznał. Obdarzony darem celnego słowa, był znakomitym gawędziarzem. Język znał świetnie, kochał muzykę i malarstwo. Pisał raczej mało i teksty swoje przetrzymywał do jakichś dogodniejszych czasów. W jednym z ostatnich listów donosił, że lekarze wreszcie postawili właściwą diagnozę jego choroby. Planował przejść na wcześniejszą emeryturę, aby pisać i wydawać. Do dziennikarstwa przyłożył się z

entuzjazmem i pracował lojalnie, ale myślał także o nauczaniu i napisaniu pracy doktorskiej. Mówił nawet o jej temacie, mieli to być angielscy aktorzy w Polsce w XVI wieku.

Pracując w Radiu Wolna Europa, trzymał rękę na pulsie sytuacji w Polsce z tragicznym epizodem stanu wojennego. Straszło go widmo zadłużonej Polski i braku planu wyjścia z katastrofy gospodarczej. Na emigracji widział kurczenie się polskiej prasy kulturalnej i wymieranie ludzi ofiarnych i oddanych pracy społecznej. Choć w 1954 roku wyjechał z Anglii, interesował się pismami, z którymi współpracowałem. Były to czasy pierwszych prób nawiązania kontaktów z naszymi kolegami po piórze w Polsce. Spotkało się to z jego krytyką. Nieraz w listach wytykał nam młodzieńczą łatwowierność i ślepotę. Nawiązując do metafory, którą wybraliśmy do nazwania pierwszej antologii naszych wierszy „Ryby na piasku”, napisał:

Zawsze... zarzucałem „Rybam na piasku”, że obojętnie płyną swoimi rzeczulkami, nie zważając na trzepotanie się w pobliżu innych rybek, złapanych w sieci przez totalistów. Czerniawski pisze, że Iwaniuk oskarża komunistów, a nie widzi niesprawiedliwości w Kanadzie. Przecież porównywanie jednego z drugim to wierutne głupstwo. No właśnie: to jest to, czego nigdy nie rozumiałem.

Gniatczyński miał dla poezji wielkie poważanie. W londyńskim „Pamiętniku Literackim” nazwał ją żywicą, wyciekającą z pękniętej kory. Pisał, że daremnie żądać od poety, by jego dzieło odzwierciedlało rzeczywistość, jak się tego obecnie wymaga.

Poeta tak przystosowuje fakty i swoje doznania do dzieła i tak je przetwarza, że w końcu sam już nie rozpoznaje, co przeżył naprawdę, a co zmyślił, czyli przeżył w wyobraźni.

A te uczucia, które czytelnik znajduje w poezji, powiada, są niesprawdzalne i indywidualne. Interpretowanie poezji jest bardzo wątpliwym zajęciem. Krytykował polonistów także za to, że rzadko głoszą, iż sztuka, a więc także poezja, jest radością, a nie próbką do analizy. I daje przykład: „Ptaka, żeby naukowo zbadać, trzeba zabić. Podziwiać można tylko żywego”. Z Northropem Fryem zgodził się, że poeta dobiera

słowa do słów.

Wystarczającym, całkowitym i jedynym materiałem dowodowym dotyczącym intencji twórcy jest jego dzieło. Poezja usiłuje wyrazić niewypowiedziane, niewyraźne. Jest nim.

Skłania się też do powrotu do myślenia magicznego, do przedracjonalnego, całościowego patrzenia na świat, bo nie opuściły one nigdy ani sfery poezji, ani języka religii. Wieloznaczność jest tu wielce pomocna, bo pochodzi z działania sił językowych. Poezja stwarza i staje się doświadczeniem, odwołując się do świadomości, a nie do intelektu. Poeta Gniadczyńskiego odkrywa nowe znaczenia i tworzy materię poezji, a wtedy jest to poezja prawdziwa i daje wszystko, odbiorca już nie potrzebuje niczego poza nią szukać.

Ale kiedyś w liście wyznał:

Moim zdaniem w poezji nie ma miejsca na słowa dziwne, na popisywanie się leksykologiczne... prawdziwa poezja to poezja najprostsza - ale nie tą kłamaną prostotą Kasprowicza, tylko prostotą Mickiewicza... „Polaty się łyzy me” - to właśnie poezja.

Pierwszy tomik poezji „Próby”, drukowany w Londynie w 1954 roku, zawiera wczesne wiersze, pisane we Włoszech, Irlandii i Londynie. Te debiutanckie teksty nacechowane są młodzieńczą melancholią, zastanowieniem nad dziwnością świata i złożonością życia. Wszak już wtedy poeta rozróżniał doświadczenia, jak choćby dymu. „Dym, znak życia. Dymiący komin to znaczy ciepło, kobieta przy piecu” i dym inny. „Dym śmierdzący, żółty - z krematorium”. Poznał też już obcość wielkiej metropolii, samotność, udrękę miłosną.

Inny artykuł prof. Floriana Śmieji o Wojciechu Gniadczyńskim (1924-1985):

<https://www.cultureave.com/klarnekista-z-auschwitz-wojciech-gniadczyński-1924-1985/>

Bagaze literackie

Leszek Żuliński

Z Anną Marią Mickiewicz znam się od wielu lat. Jednak tylko na odległość, bo ona mieszkała w Kalifornii, a teraz w Londynie. Kontakt utrzymujemy.

Debiutowała tomem wierszy pt. *Dziewanna* w 1984 roku. Teraz nieustannie jest aktywna. Zabrakłoby mi tu miejsca, aby opisać jej niespożytą aktywność. Dodam jeszcze tylko, że jest członkiem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie (założonym w 1945 roku w Londynie).

Otrzymałem niedawno nową książkę Pani Mickiewicz, która – cytuję:

przedstawia sylwetki polskich pisarzy, między innymi: Ewy Lipskiej, Tadeusza Różewicza, Sławomira Mrożka, którzy odwiedzili Londyn oraz emigracyjnych: Krzysztofa Muszkowskiego, Krystyny Bednarczyk, Ireny Bączkowskiej.

Zwłaszcza ucieszyło mnie nazwisko Krystyny Bednarczykowej, ponieważ małżeństwo Państwa Czesława i Krystyny Bednarczyków (prowadzących przez lata Oficynę Poetów i Malarzy) znałem od lat i utrzymywałem z nimi kontakt. To była wspaniała para literacka.

Minęły lata... Bagaże literackie narastają i stąd ta książka. Znakomicie, że Pani Mickiewicz na nią wpadła, bo to ważna opowieść o polskich pisarzach za Wielką Wodą. No, niby do Wielkiej Brytanii jest mały skok, a warto, bo tamtejsza nasza enklawa to kawałek polskiej literatury.

Ten solidny tom ma pięć rozdziałów: *Sylwetki, Pisarze emigracyjni, Eseje, Varia i Dokąd zmierza literatura emigracyjna*. Dla nas – tutaj – najciekawsza może być ta ostatnia część. Dowiadujemy się, że powstała w Londynie strona internetowa Fale Literackie. To – cytuję:

jest międzynarodowy ruch, zapoczątkowany w 2012 roku, który ma na celu wykreowanie przestrzeni, w której będzie możliwa wymiana idei, artystycznych inspiracji, która wesprze współczesnych polskich literatów w upowszechnieniu ich prac i osiągnięć artystycznych.

Cała ta polska enklawa jest niesamowicie zwarta i aktywna. Jak wiadomo, Polacy są porozrzucani po całym świecie, ale londyńskie skupisko przerasta wszystkie inne. Pani Mickiewicz to *spiritus movens*. Ona jest niesłychanie zaangażowana w konsolidację naszych literatów za granicą.

A więc mamy angielski, ale polski, ruch literacki. Rodziły się nawet różne a ważne wydarzenia, czasami pod auspicjami UNESCO.

Czytając tę książkę, aż nie mogłem uwierzyć, że jest tam „druga Polska literacka” –

kulturowo zorganizowana i aktywna. Pisarze emigracyjni tworzą! To wielce piękne i poruszające – okazało się, że nie tylko „arbajt” jest naszą domeną.

Czytam:

Ważnym elementem zmieniającym mapę literacką na emigracji było wstąpienie Polski do struktur Unii Europejskiej w 2014 roku. Do wielu krajów Europy napłynęły młode fale emigracyjne, a wraz z nimi twórcy, którzy zaczęli organizować własne struktury. Do najbardziej widocznych należała PoEzja Londyn założona przez Adama Siemieńczyka i Marię Siemieńczyk Brassart. Fale Literackie podjęły współpracę z PoEzją Londyn.

Miotam się tutaj z wyborem tego, co chciałbym jeszcze napisać. Ale nie sposób wszystkiego ogarnąć w tej recenzji. A piszę ją, bowiem tu, na miejscu, nie zdajemy sobie sprawy, że literatura polska przekroczyła aż tak polskie granice.

Ta książka jest bezcenną dla nas informacją o tym, że polska literatura jest i może być wszędzie. I nie jest ważne, że czasem uciekamy choćby za kanał La Manche lub za ocean – nasi emigranci są etykietą naszej kultury.

A na zakończenie chciałbym jeszcze przybliżyć Annę Marię Mickiewicz jako poetkę. Oto jej bardzo piękny wiersz pt. *Słoneczny dzień w Davis*. Oto on:

Odchodzą na chmurach

Wiosennie lekko niezauważalni aniołowie słów kilku

Białych słabych

Odchodzą z dużych białych kalifornijskich domów

Ogrodów nawadnianych sztuczną rosą

Odchodzą pokornie pochyleni

Dbający dobrzy ludzie małych miast

Podlewający na balkonach pelargonie w letnie dni

Gdy o chłód trudno nawet wieczorem

Odchodząc

Uściskną ręce pokiwiają głowami zasmucą się

Odchodząc zostawiają widok Matki Boskiej na konarze drzewa

Lękali się tego białego proszku który spadał ukradkiem na

błyszczącą blachę samochodu.

Tak im się wydawało...

A może to my zaślepieni nie widzieliśmy tych znaków?

Odchodzą

Anna Maria Mickiewicz — poetka, eseistka współpracuje z redakcją londyńskiego „Pamiętnika Literackiego”. Założycielka portalu Fale Literackie/Literary Waves. Od lat mieszka i tworzy poza Polską - początkowo w Kalifornii, obecnie w Londynie. Publikuje w języku polskim i angielskim. Członkini Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie. Uehonorowana medalem „Gloria Artis”. Otrzymała tytuł „Autorki Roku 2013” Miasta Literatów. W latach osiemdziesiątych współzałożycielka i redaktorka niezależnego pisma studenckiego Wywrotowiec. Jej pierwszą publikacją książkową był tomik *Dziewanna*, wydany w niezależnej oficynie „Galeria Słowa”, 1984. Tomik został poszerzony i wydany ponownie jako *Proscenium* (Lublin: Norbertinum, 2010). W 2000 roku w wydawnictwie Norbertinum opublikowała książkę *Okruchy z okrągłego stołu* (Lublin: Norbertinum, 2000). W 2014 roku brytyjskie wydawnictwo Poetry Space opublikowało jej anglojęzyczny tomik *London Manuscript*. W 2017 roku wydała tomik polsko-bułgarski *Lato w Seaford* oraz wraz z Danutą Błaszak książki: *Flying Between Words*, *On Life's Path*, *Kosmos literatów* i *In Honour of the Artist* w serii wydawniczej Contemporary Writers of Poland. Artykuły, recenzje, krótkie opowiadania oraz wiersze jej autorstwa drukowane były w pismach ogólnopolskich i zagranicznych. Tłumaczka współczesnej poezji na język polski.

Książka przedstawia sylwetki pisarzy polskich między innymi: Ewy Lipskiej Tadeusza Różewicza, Sławomira Mroźka, którzy odwiedzili Londyn oraz pisarzy emigracyjnych: Krzysztofa Muszkowskiego, Krystyny Bednarczyk, Ireny Bączkowskiej.

DREAMMEE LITTLE CITY

Anna Maria Mickiewicz, *Londyńskie bagaże literackie*, Publisher: Dreammee Little City, Orlando-Londyn 2019, s. 148

Rozmowy wewnętrzne. O czterech „Dialogach” Floriana Śmieji.

Londyn na starej pocztówce

Bożena Szalasta-Rogowska (*Uniwersytet Śląski, Katowice*)

Znienawidziłem słowo „powrót”. Człowiek nigdy nie wraca. Nie powinien wracać, jeśli chce żyć, jeśli chce kroczyć ku nowemu. To co było, jest kulą u nogi. Nie chciałem dłużej być niewolnikiem, niewolnikiem nawet własnej ojczyzny (D I)[2]

- odważnie stwierdza Bolek - główny bohater czterech *Dialogów* Floriana Śmieja. **[1]**

Przytoczona wypowiedź nie jest jednak tylko z ducha futurystyczną deklaracją zerwania z przeszłością, ale przede wszystkim jest świadectwem decyzji podjętej przez młodego emigranta, dowodem wyboru życiowej i społecznej postawy, śladem buntu wobec zastanej sytuacji. I w tym miejscu jesteśmy już tylko o krok od dyskusji pokoleniowej, która toczyła się w środowisku polskiej emigracji w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych.

Oczywiście o sporze „młodych” ze „starymi” na emigracji w Londynie napisano już wiele[3]. Wiemy też, że jednym z uczestników tej polemiki był Florian Śmieja. Jeżeli więc chcemy uzyskać pełniejszy obraz tej pokoleniowej „wymiany zdań” oraz dorobku literackiego autora *Bezroku*, koniecznością jest dopowiedzenie jeszcze paru słów do interesującego nas zagadnienia.

Florian Śmieja najchętniej wypowiada swe poglądy wierszem, ale poezja to tylko jedno, choć zapewne najważniejsze, skrzydło jego twórczości. Warto więc zatrzymać się na chwilę nad czterema wczesnymi, stanowiącymi jedną całość *Dialogami* Floriana Śmieji. Dwa z nich zostały opublikowane na łamach „Kontynentów - Nowego Merkurusza” i „Kontynentów” w latach sześćdziesiątych[4], a dwa przeleżały prawie czterdzieści lat w szufladzie autora[5]. Data powstania *Dialogów* przypada z jednej strony na „gorący”, dezintegracyjny okres dla redakcji „Kontynentów - Nowego Merkurusza”[6] i grupy poetyckiej z tym pismem związanej[7], z drugiej zaś na „wystudzony okres” rozczarowania po niespełnionych oczekiwaniach Października 56’ w Polsce. Na pewno więc data ta usprawiedliwia często emocjonalny osąd rzeczywistości i ekspresywne wypowiedzi bohaterów, ale jednocześnie zaskakuje obiektywizmem, kiedy okazuje się, że osobiście uwikłanych w sytuację, tkwiących wewnątrz „zwężonej społeczności”[8], bohaterów stać na samokrytykę.

Florian Śmieja podobnie jak pozostali członkowie grupy poetyckiej „Kontynenty” zdecydowanie odciął się od „postskamandryckiego kanonu poezji zaangażowanej w sprawy podzielonego przez wyroki Jałty narodu”[9], nigdy podobnie jak bohater wiersza *Na śmierć poety* nie chodził „z możliwymi/ pod rączkę”[10], nie odpowiadały mu skostniałe poglądy „niezłomnych”, których tak krytycznie oceniał, zawsze pogardzał patriotyzmem na pokaz[11].

Bohaterami czterech *Dialogów* Śmieji są emigranci: Bolek - młody, egzaltowany poeta, wokół osoby, którego zogniskowana jest „akcja”, Teresa - kobieta, w której Bolek jest zakochany, Janusz - jego rówieśnik i rywal, stryj Stanisław - przywódca emigracyjnego środowiska, przeciwko któremu buntuje się Bolek, Irena - jego kochanka i Zygmunt - mąż Ireny. Wszyscy oni, co wynika z przywoływanych w czasie rozmów nazw własnych („gminy Tamiza i Kensington”), nie ma bowiem prawie w ogóle tekstu pobocznego, mieszkają w Londynie. I na tym w zasadzie kończą się informacje dotyczące bohaterów. Nie wiemy niczego o ich wieku, wyglądzie, zawodach, zainteresowaniach. Tylko język[12] i rodzaj wypowiedzi charakteryzują tu bohaterów. Nie jest to jednak wada tekstu. Nie mamy bowiem do czynienia z utworem dramatyczno-scenicznym, ale z dialogami, które mają skupić naszą uwagę na wewnętrznych problemach polskiego środowiska w Londynie. A ta swoista niekonkretność postaci podkreśla wręcz uniwersalizm zaprezentowanych postaw.

Przedmiotem analizy w *Dialogach* jest szeroko pojęta postawa życiowa. Rozmówcy mają odmienne poglądy na temat wyboru drogi, którą chcą podążać i którą powinna kierować się polska emigracja. W tej kwestii wypowiedzi Bolka dominują nad deklaracjami pozostałych bohaterów, a jego cięte i ironiczne repliki często stanowią autonomiczną część znaczeniową. W zasadzie bohaterowie nie słuchają się wzajemnie, a raczej „wygłaszają” swoje racje, nie przyjmując argumentów drugiej strony. Dlatego nie może dojść między nimi do porozumienia i dlatego w ostatecznym rozrachunku wszyscy, a nie tylko Bolek, ponoszą klęskę...

Bolek – to młody poeta, arogancki samotnik i rozczarowany emigrant, który kiedyś „wierzył ślepo każdemu sloganowi”, a teraz pragnie mówić własnym głosem. W *Dialogach* obserwujemy swoistą, bo pozorną, przemianę Bolka. Wiemy, że pragnie on zmian, że nie odpowiada mu środowisko, któremu przewodzi Stanisław, że kiedyś zbuntował się i poruszył „całą zasiedziałą emigracyjną socjetę”, obraził „najszacowniejsze osoby” i postrącał „posagi z postumentów” (D III). Dziś, jak sam przyznaje, jest „zupełnie zagubiony”, szuka nowej drogi, bo stara naznaczona minimalizmem i praktycznym realizmem mu zupełnie nie odpowiada. Głośno oświadcza, że „szuka idei”! Ostatecznie okazuje się jednak, że najważniejsze i najsilniejsze w tej „idei” są jej deklaracje...

Najdłuższy spośród czterech dialogów Śmieji *Dialog pierwszy* to w zasadzie rozmowa dwojga kochanków: Bolka i Teresy. Ale rozmowa ta jedynie na pierwszy rzut oka wydaje się być konwersacją pary zakochanych, którzy borykają się z problemami emocjonalnymi. Bolek zadurzony w Teresie, ma do niej pretensje o ciągłą obecność w ich życiu tajemniczego stryja, „szacownego obywatela jeszcze sprzed wojny”. Dziewczyna broni się, próbując zbagatelizować zarzuty, „atakując” złośliwymi ripostami typu: „Powiedziałam, co wiedziałam” i wymieniając zasługi stryja, dzięki któremu poznała Bolka. Szybko jednak okazuje się, że frustracja Bolka wypływa z poważniejszego źródła. Bolek jest rozczarowany i, co chyba najważniejsze, dezorientowany. Przyznaje, że kiedyś wierzył starej emigracji, ale okres ten wspomina dziś bez nostalgii. Mówi o ciężarze minionej sytuacji („To straszna rzecz czuć fałsz, a nie umieć go nazwać i wyzwolić spod świadomości” D I), o rozdarciu towarzyszącemu wyzwolaniu się z więzów prostacko pojętej tradycji, o specyficznych „wyrzutach sumienia” („Byłem w głębokiej rozterce. Coraz wyraźniej widziałem, że nie ślepa wiara, ale powątpiewanie są motorem życia.” D I), o braku odwagi cywilnej

(„Co miałem robić? Powiedzieć otwarcie, co o tym wszystkim myślałem? Że dusiłem się w ckliwym religianctwie, że nie byłem ani taki dobry, aby kwalifikować się do ich grona, ani na tyle bezczelny, aby wodzić za nos duchowych opiekunów” D I). W rozmowie z Teresą wspomina nawet:

Dzień, w którym napisałem ów list do redakcji, pamiętam jak dziś. W obozie było nie do wytrzymania. Dusiłem się wśród ciągłych wizyt komisji i przedstawicieli, którzy nas lustrowali i badali, segregowali i wychwytywali, co przydatniejsze ochłapy, zgodnie z instrukcjami swoich mocodawców. Chciałem drapnąć na koniec świata, pragnąłem się znaleźć gdzieś, gdzie nikt nie słyszał o ojczyźnie, o odbudowie ze zgliszczy, o obowiązku. (...) Wtedy umarła moja matka. Jej śmierć była dla mnie wielkim wydarzeniem. Byłem wolny. Skończyły się moje kłopoty emigracyjne. Wiedziałem, że jak tylko zniknie zastrzeżenie „chora matka”, świat stanie otworem dla mnie (DI).

Słowa Bolka szokują śmiałością zwerbalizowanego egoizmu, niewdzięczności, nienawiści... I chyba wywołanie wstrząsu było założeniem autora! Postawa Bolka miała być, eufemistycznie rzecz ujmując, niekonwencjonalna, aby wywołać oburzenie czytelnika i w ten sposób zwrócić jego uwagę przede wszystkim na sytuację młodych emigrantów. Bolek stwierdza przecież:

Śmierć matki przyszła w sam raz. Co tu dużo ukrywać. Zacząłem ją nienawidzić za to, że żyła, że była mi przeszkodą zagradzającą drogę do zwyczajnego, ludzkiego życia (DI).

Bohater w efektowny więc sposób wykrzykuje swoje prawo do samodzielności, buntuje się nie tylko przeciwko więzom rodzinnym, ale też pętom ojczyzny i patriotycznego obowiązku. Oświadcza Teresie: „Chce być sobą, słyszysz? Mam dość ciągłego prowadzenia za rączkę. Czy nie mam prawa iść, gdzie mnie nogi poniosą? Nawet na swoją zgubę?” (DI).

Bolek to indywidualista i buntownik, który sarkastycznie charakteryzuje emigracyjne społeczeństwo:

Wyobrażam sobie nudę w towarzystwie obywateli szarmancko nadskakujących

przy stole i cykających delikatne słóweczka z gestami połączanymi sygnetem. Dziękuję ci najmocniej. Do towarzystwa pogrzebowego za życia zapisywać się nie mam najmniejszej ochoty. (...) Zejdzie się kupa waśniaków, opycha się kiełbasą i sałatą, kropi wódkę prawiąc bezustannie o obowiązku, o wiernym trwaniu (DI).

Podobne opinie o duchowej kondycji emigracji pojawiają się też w poezji Floriana Śmieji. W *Poemacie dydaktycznym* ironia towarzyszy wypowiedzi „chóru starców”:

Drogi są śliskie

drogi dalekie

najlepiej nie szukać

dobrze przeczekać

bo znaki na niebie

bo tętent na błoniu.

Zbudujemy na skraju kapliczkę

zapalimy każdemu świeczkę

aby było przytulnie

aby było jak w domu

aby w światła migocie

każdy chodził jak w złocie[13]

natomiast w *Morituri* sarkazmowi akompaniuje już żal i rozczarowanie:

*Tak wychodzą co tydzień
wysypują się z nawy polonezem
ciężkim posuwistym (lata robią swoje)
co niedzielę ich widzę
jak wynurzają się z murów
po alarmie może
po ćwiczeniach LOPP.*

*Smutkiem powłókł ich twarze
kaznodzieja
jak węglem rysownik
pokrywający drapieżnie biel.
przybiła ich rutyna
i to ciągle wołanie: wilk, wilk
kiedy nic nie grozi
kiedy już wszystko stracone
gdy do gardła skacze
spokój nieba bez chmurki
gdy targa za serce
każdy pęk na wiosnę
i ptaka świergot poranny.[14]*

Charakterystyka społeczeństwa londyńskiego wyłaniająca się z tych tekstów jest więc gorzka i ironiczna. Krytyczną opinię o „starej emigracji” podzielają też pozostali kontynentczycy[15], ale Śmieja w *Dialogach* poszedł jeszcze o krok dalej, bowiem Bolek nie pozostawia suchej nitki nawet na własnych rówieśnikach. Ocenia ich następująco:

Boicie się refleksji, uciekacie od zadumy i dociekania. Szczęśliwcy: kolorowy sznur, blaszki i świecidełka na piersi i gablotki na ramieniu zupełnie wam wystarczają. No, cóż, może i macie rację, że zamiast ślęczeć nad książkami i roztrząsać w sumieniu metafizyczne dylematy, lepiej gzić się w rubasznych harcach i masowymi pieśniami zagłuszać niepokój serca(D II).

Bolek nie nazywa całej społeczności emigracyjnej oportunistami, nie przebiera jednak w słowach, nie boi się spojrzeć krytycznie na swoje pokolenie. Mówi z pobłażaniem:

To byli po prostu biedni, zagubieni młodzi, za słabi, aby stanąć na własnych zasadach. Chowali się za parawanami wygodnie im podstawionymi przez różnych zawodowych katolików.

Z rozmowy Bolka i stryja Stanisława z *Dialogu czwartego* wyłania się obraz emigracji wewnętrznie skłóconej. Widzimy tu prezesów „gmin” dbających tylko o swoje prywatne interesy i ludzi, „którzy robią majątki na tęsknocie emigrantów”. Bolek piętnuje emigrację, dzieląc ją na „zawodową”, czyli „tych, którzy żyją ze swej polskości” i „amatorską”. Do grupy pierwszej zalicza polityków, propagatorów, dziennikarzy, radiowców, łączników, doradców, szpicli oraz różnych płatnych powierników i prezesów, do drugiej natomiast „zwykłych ludzi dopłacających do swej polskości, co się trudzą nieefektywną pracą” (D IV). Zaś sam o sobie mówi, że jest „ozdrowieńcem ze skłonnościami do zapadania na dawną chorobę”.

Bolek krytykuje też duchowieństwo, które uzurpuje sobie prawo do ingerowania w politykę:

Sprawy społeczne to także ich domena. Lubią fotografować się z luminarzami zawodowymi działaczami, imponują im wciąż jeszcze możni tego świata, lubią się

otaczać wielbicielami i pochlebcami. A niechby tylko kto zapomniał o ich oficjalnych tytułach.

Nie jest ateistą, chce jednak oddzielenia rzeczowej dyskusji i obiektywnego osądu sytuacji, a nie zamykania wszystkich

dyskusji sakramentalnym „Opatrzność to jakoś załatwi” czy „Miłosierdzie Boskie wszystko to wyjaśnia” i tkwienia w obłudzie w imię podtrzymywania „mitu naszej złotej katolickiej młodzieży”.

Bolek krytykuje wąskie „wychowywanie młodych na przyzwoitych Polaków”, twierdzi, że to tresura i kształtowanie „kołchoźników bogoojczyznianych, a nie wartościowych jednostek”, sam jest po stronie wychowania przez wskazywanie celu nie prowadzenie za rączkę, które odbiera „wizję nieskażoną”. Teraz pyta w zasadzie samego siebie:

A co mam teraz? Różne emigracyjne mętliki w głowie, służby, trwania, strażę. Ki diabeł pomieszał nam mózgi. Tam umysły zniewolone, a tu ogłupiane z kretesem (DIV).

Oskarżeniom jakby nie było końca... Ale kiedy Janusz – zwolennik Stryja, pyta go wprost, dlaczego nie działa, rozmowa przebiega następująco:

- Więc na co czekasz?

- Na siebie.

- A przyjdiesz to wnet?

- Kto wie, może prędzej niżbyście sobie tego życzyli. (...) Gdyby pewna wróżka zechciała przebudzić mnie z niedobrego snu. (D II)

Później okazuje się jednak, że Bolek przegrywa z Januszem starcie o względy Teresy i wtedy legną w gruzach wszystkie zadeklarowane ideały. Wychodzi na jaw, że Bolek

to pozer i tchórz... A może tylko głęboko rozczarowany, odrzucony przez kobietę, we własnym mniemaniu niezasługujący na jej miłość, samotny młody człowiek, który sam o sobie mówi, że jest „reumatykiem emigracji” (D II)?

Niewątpliwie Bolek to antyspołecznik, pozujący na intelektualistę, krytykujący wszystko i wszystkich, domagający się zgodności czynów i słów, potępiający obłudę katolików, którzy spowiadają się dwukrotnie raz u „swojego” księdza raz u angielskiego, piętnujący „niezdrową atmosferę, nieszczerłość i zakłamanie”, którym towarzyszą „podniosłe referaty i uduchowione wypowiedzi”. Tak więc Bolek ochoczo deklaruje zrywanie różnych pęt („Trzeba zedrzeć maskę ogłady i tak zwanego dobrego wychowania”), kiedy jednak powinien był wprowadzić w życie swoje idee, stchórzył!

W *Dialogu pierwszym* jakby sam przepowiadał już swoją klęskę „Wiem, że wy wszyscy myślicie, że jestem niezdolny do jakiegokolwiek czynu” (DI). Werbalnie walczy z obłudą, a po chwili sam okazuje się, jak stwierdza Irena, „tchórzem podszyty”, wmanewrowany w macki mieszczańskiej kultury, którą tak bardzo krytykował. Boi się, że jego romans z mężatką wyjdzie na jaw i że o jego niewierności dowie się Teresa. Okazuje się tak samo „śliski”, jak Ci których wcześniej krytykował. Nie chcąc skandalu, błaga: „Ireno, na miłość Boską, idź już stąd. Stryj może wrócić lada moment!” (D III). Prawdziwa natura Bolka ujawnia się, kiedy Irena oświadcza mu, że jest z nim w ciąży. Jest to wymysł Ireny, która chce podstępnie „sprawdzić” miłość męża i kochanka. I wtedy okazuje się, że obaj nie zdają egzaminu. Irena chcąc związać się z Bolkiem, aby byli „biczem na zadufanych w sobie kołtunów”, jeszcze nie dostrzega, że on jest jednym z nich. Bolek zasłania się miłością do Teresy, wmawia sobie i Irenie, że tylko Teresa może poprowadzić go „ku jakiejś bardziej ludzkiej przyszłości” (D III), nie chce już walczyć, bo tak jest wygodniej. Stwierdza „W imię czego mam walczyć? Jeśli nie ma, co postawić w miejsce świątka na rozdrożu, to usuwanie go jest bezprawiem i podłym chuligaństwem” (D III). Zdesperowana Irena wykrzykuje w uniesieniu „Żegnaj, tchórz!” Czy to właściwa ocena?

Ostatnia „scena” *Dialogów* to triumf drobnomieszczaństwa i stuprocentowej dulszczyzny... Stryj, komentując zaistniałą sytuację, stwierdza „(...) nie wolno brudów prac publicznie. Każdy dom ma swój śmietnik, ale gości doń nie

prowadzimy” (D IV), Bolek na propozycję Zygmunta, aby dla dobra dziecka ożenił się z Ireną, odpowiada „Ja? No, wiesz... ja przecież nie mam nawet stałej pracy... Jak ja utrzymam żonę i dziecko. Jestem zupełnie nieprzygotowany...” (DIV), po czym wychodzi, uciekając od obowiązków i odpowiedzialności. Po jego odejściu zapanuje znowu spokój, będzie „Życie jak dawniej” – jak kwituje zajście Zygmunt.

Czy mamy więc do czynienia ze współczesną *Krótką rozprawą między trzema osobami, Panem, Wójtem a Plebanem* Mikołaja Reja[16], *Nierządem Polska stoi* Wacława Potockiego, czy *Monachomachią* Ignacego Krasickiego? Przykłady literatury nawołującej do poprawy obyczajów, karcącej i ostrzegającej przed prywatą można w tym miejscu mnożyć. Niewątpliwie wszystkie te porównania w jakimś przynajmniej minimalnym sensie są prawdziwe, bo Śmieja krytykuje, ironizuje, pokazuje konsekwencje trwania w marazmie, ale na pewno zabiera też głos w dyskusji pokoleniowej. Nie pisze jednak zwykłej polemiki, bowiem nie tylko nie gloryfikuje młodych, ale oskarża i jednych i drugich. Sądzę, że ta odwaga powiedzenia wprost, że młodzi też nie byli bez winy, że początkowo imponowało im środowisko, później, ponieważ ośmielili się mieć inne poglądy, zostali wyrzuceni poza jego nawias, że nie zawsze potrafili sprostać wyznaczonym przez siebie celom, była w momencie publikacji *Dialogów* nowatorska. Śmieja stara się wskazać przyczyny konfliktu pokoleniowego, krytykuje obie strony, jest dosadny i nawet przesadny. Czasem jednak dopiero hiperbola może zostać zauważona...

Dialogi Floriana Śmieji bez wątpienia wpisują się w polemikę generacyjną, ale są też świadectwem rozterek, lęków, porażek i odważnych deklaracji, wysiłków wybrania właściwej drogi, odnalezienia siebie w skomplikowanej, powojennej rzeczywistości.

---

[1] Na prośbę autora konsekwentnie stosuję taką pisownię Jego nazwiska.

[2] Będę używać w tym artykule następujących skrótów: *Dialog pierwszy* DI, *Dialog drugi* DII, *Dialog trzeci* DIII i *Dialog czwarty* DIV.

[3] Por. Z. Andres: „*Obraz własnego losu*”. O „*Kontynentach*” i londyńskiej grupie poetów. [W:] *Poetycki krąg „Kontynentów”. Artykuły i szkice*. Red. Z. Andres, J. Wolski. Rzeszów 1997, s. 9-35; M. Kisiel: *Bunt i satyra. Poeci z Kontynentów wobec fantazmatów polskości - zarys*. [W:] *Mity, stereotypy, konwencje*. Prace ofiarowane Włodzimierzowi Wójcikowi. Red. B. Gutkowska, M. Kisiel, E. Tutaj. Katowice 1995, s. 72-90; P. Kądziela: *O publicystyce londyńskich „Kontynentów”*. [W:] *Mysł polityczna na wygnaniu. Publicyści i politycy polskiej emigracji powojennej*. Red. A. Firszke. Warszawa 1995, s. 193-203.

[4] Dwa pierwsze *Dialogi* zostały opublikowane w odwrotnej kolejności. *Dialog drugi* ukazał się w „*Kontynentach - Nowym Merkuriuszu*” w roku 1960 (nr 17, s. 9-11), a *Dialog pierwszy* w „*Kontynentach*” w 1962 (nr 39, s. 1-3).

[5] Składam w tym miejscu serdeczne podziękowania Autorowi za udostępnienie mi dwóch nigdy niepublikowanych *Dialogów*.

[6] Zob. m.in. R. Moczko: *Od „Życia Akademickiego” do „Kontynentów” - historia pism*. [W:] Tegoż: „*Życie Akademickie*” - „*Kontynenty*” 1949 - 1966. *Bibliografia zawartości*. Toruń 2001, s. 9-31.

[7] Zob. M. Kisiel: *Bunt i satyra...*, s. 77.

[8] Zob. J. Wittlin: *Blaski i nędze wygnania*. [W:] Tegoż: *Pisma pośmiertne i inne eseje*. Wybór, opracowanie i przedmowa J. Zieliński. Warszawa 1991, s. 326.

[9] M. Pytasz: „*Zatajam ściśle znak okaleczenia*”. O wierszach Floriana Śmiei. [W:] F. Śmieja: *Wiersze wybrane*. Wybór, wstęp i oprac. M. Pytasz. Katowice 1998, s. 82.

[10] F. Śmieja: *Na śmierć poety*. [W:] Tegoż: *Wiersze wybrane...*, s. 18.

[11] Zob. np. takie wiersze Floriana Śmiei jak: *Niezlomny, Patrioci, Polski Sierpień*.

[12] Język *Dialogów* charakteryzuje przemieszanie różnych odmian. Spotkamy tu kolokwializmy („drapnąć na koniec świata”, „wybił sobie z głowy” „stara bieda”), wulgaryzmy („Żeby go raz jasne licho”, „Psiakrew! Kogo akurat teraz licho niesie”), egzaltowane wyrażenia, które możemy zaliczyć do stylu wysokiego („niepokój serca”, „Jestem głęboko przeświadczony, że dochodzą nawet ci, którzy kresu nie osiągną”),

pojawiają się też bardzo często obrazowe pointy typu: „Wy chcecie młodzieniaszka sadzać przed deserem, bo obiad już za niego ktoś zjadł”, „Nie ten, co kusi jest winny, ale ten, co słucha”.

[13] F. Śmieja: *Poemat dydaktyczny*. [W:] *Ryby na piasku. Antologia wierszy poetów „londyńskich”*. Oprac. i red. A. Czerniawski, wstęp J. Przyboś. Londyn 1965, s. 243.

[14] F. Śmieja: *Morituri*. [W:] Tegoż: *Wiersze wybrane...*, s. 20.

[15] Szczegółowo omówił ten problem Marian Kisiel w przywoływanym już szkicu *Bunt i satyra. Poeci z Kontynentów wobec fantazmatów polskości - zarys*.

[16] W *Dialogach* pojawiają się swego rodzaju scenki rodzajowe, jak na przykład historia „panny z kokiem”, spodziewającej się nieślubnego dziecka i z tego powodu wydalonej „poza nawias” społeczeństwa przez ludzi, którzy się „przedtem przed nią krygowali” czy Irlandki Betty, która wstąpiła do klasztoru.